

УДК 12:08

Л.Г. ШЕМАЄВА, д. е. н., проф., Інститут проблем національної безпеки РНБО України, м. Київ

АДАПТАЦІЯ МИТНО-ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ СОТ ДО УМОВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Розглядається проблема вдосконалювання тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України в умовах її членства у ВТО. Проаналізовано міжнародний досвід адаптації тарифної політики країн-членів ВТО в умовах світової фінансово-економічної кризи. Запропоновано основні шляхи вдосконалювання тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України.

The issue of improvement for foreign trade tariff regulation sphere in Ukraine as WTO member is considered. The foreign expertise of WTO member countries for tariff policy adaptation in case of world financial and economic crisis is analyzed. The main measures for Ukrainian foreign trade tariff regulation improvement are offered.

Ключові слова: зовнішня торгівля, митно-тарифна політика, ВТО, фінансово-економічна криза, тарифне регулювання

Вступ. Світова фінансово-економічна криза, яка розпочалася у 2008 році, вплинула на систему міжнародної торгівлі та митні системи країн СОТ. Відбулося відчутне скорочення міжнародної торгівлі на тлі нової хвилі протекціонізму, що загрожує продовженням дії світової фінансово-економічної кризи та віддаляє перспективу повернення до економічного зростання.

Постановка задачі. В цих умовах важливу роль у захисті, національних інтересів відіграє митно-тарифна політика, яка є невід'ємною складовою зовнішньоекономічної політики держави. Для України теоретичне дослідження проблем становлення митно-тарифної політики має особливу актуальність, оскільки трансформаційні процеси ускладнюються структурною незавершеністю економіки, нестабільністю законодавства, деструктивним впливом суперечливих тенденцій формування глобальної системи та макрорегіональних інтеграційних об'єднань

Методологія. Різні аспекти використання інструментів митно-тарифної політики в умовах трансформування економічної системи розглядаються у наукових працях українських авторів: В. Андрійчука, В. Будкіна, І. Бураковського, В. Гейця, А. Кредісова, Ю. Пахомова, В. Новицького [1-5] та ін.

Але потребує додаткового висвітлення питання вдосконалення сфери митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України в умовах її членства у Світовій організації торгівлі (СОТ).

Метою статті є аналіз міжнародного досвіду адаптації митно-тарифної політики країн-членів СОТ до умов світової фінансово-економічної кризи та визначення напрямів вдосконалення сфери митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України.

Результати дослідження. Країни-члени СОТ у залежності від своїх національних особливостей застосовують під час кризи різноманітні методи регулювання міжнародної торгівлі, що дозволяються правилами СОТ як винятки із загального режиму скасування обмежень. Більшість розвинутих країн надають перевагу використанню субсидій та інших пакетів заходів з підтримки зовнішньої торгівлі, інтенсифікують введення антидемпінгових тарифів. Країни, що розвиваються та країни з транзитивною економікою, в основному, вдаються до підвищення імпортного мита, вводять нетарифні обмеження; надають субсидії вітчизняним виробникам (що, опосередковано, порушує правила торгівлі СОТ).

Основними тарифними і нетарифними методами регулювання міжнародної торгівлі, що використані під час кризи, є наступні:

- підвищення ввізного імпортного мита для скорочення обсягів імпортованих товарів, що надходить за демпінговими цінами або складають конкуренцію для вітчизняних виробників;
- зниження або скасування імпортного мита з метою забезпечення власної промисловості сировиною та обладнанням, що не виробляється в даній країні;
- підвищення експортного мита з метою переорієнтації товарних потоків на внутрішній ринок та збереження всередині країни стратегічної або сільськогосподарської сировини і мотивації її переробки на вітчизняних підприємствах;
- зниження або скасування експортного мита з метою зниження рівню податкового навантаження на експорт та збільшення рентабельності експортних поставок в умовах падіння світових цін і звуження внутрішнього попиту;
- застосування нетарифних протекціоністських заходів щодо обмеження імпорту з метою збереження обсягів національного виробництва, рівня зайнятості в країні;
- гарантування експортних кредитів і їх субсидування з метою збільшення фінансової підтримки експорту;

- використання інших фінансових методів підтримки експорту з метою підвищення цінової конкурентоспроможності вітчизняних товарів в умовах падіння цін на основні види ресурсів у країнах - конкурентах;
- збільшення застосування антидемпінгових розслідувань з метою захисту національних виробників від демпінгу імпортерів.

Підвищення ввізного імпортного мита здійснювалось з метою розширення можливостей поповнення дохідної частини бюджету без шкоди для економіки, тому що інфляційний тиск імпорту в умовах падіння світових цін слабшає, і підвищення рівня захисту внутрішніх виробників від дешевого імпорту підсилюється завдяки ефекту від девальвації національної валюти.

Зокрема, в країнах ЄС було здійснено відновлення імпортних мит на рис, сорго і ячмінь; у В'єтнамі та на Філіппінах - підвищено мито на авіаційне паливо та нафтопродукти. В Південній Кореї - уведено імпортне мито на зріджений природний газ, сиру нафту, в Індії встановлено імпортне мито на сталь і вироби з неї, на деякі види рослинних жирів.

Зниження або скасування імпортного мита застосовується з метою розвитку окремих галузей та забезпечення промисловості сировиною. Так, у Малайзії з метою стимулювання розвитку будівельної галузі відмінено імпортні мита на цемент, довгомірні металокопиркції й сталевий прокат. У Індії - відмінено імпортне мито на нафту, закупавану для використання в якості палива на теплоелектростанціях; у Єгипті – знижені мита на імпорту промислових машин і встаткування; в Білорусі - дозволене тимчасове безмитне ввезення в країну ряду найменувань хімічних продуктів, що є сировиною для виробництва добрив і металокорду; в ЄС - знижене імпортне мито на цукор; на Філіппінах - скасована ставка імпортного мита на цемент і продовольчу пшеницю; в Китаї - скасовано ставки ввізних мит на мідний, нікелевий та кобальтовий концентрати.

Підвищення експортного мита застосовувалось з метою насичення внутрішнього ринку й збереження власної ресурсної бази. Так, в Китаї збільшені експортні мита на ряд кольорових металів, вугілля, деякі вироби хімічної промисловості, азотні добрива (до 150%). Крім того, було зменшено на 30% експортні квоти на олово й на 1-3% на ряд інших кольорових металів (сурма, вольфрам, молібден, ванадій).

Зниження або скасування експортного мита для зниження рівню податкового навантаження на експорт застосовувалось країнами, головним чином, по відношенню до основних експортних статей з метою збільшення рентабельності експортних поставок в умовах падіння світових цін і звуження внутрішнього попиту. Наприклад, Індонезія відмінила вивізне мито на пальмове масло; В'єтам –

на рис, нафту й сталь; Індія - на сталь, чавун, чавунні й сталеві заготовки, тощо. Аргентина знизила експортне мито на кукурудзу і пшеницю а також на свіжі фрукти й овочі; Китай - відмінив експортне мито на широкий спектр хімічної й металургійної продукції, кукурудзяне борошно, крохмаль, кукурудзу й сою.

Застосування нетарифних протекціоністських заходів щодо обмеження імпорту здійснювалось з метою збереження обсягів національного виробництва, рівня зайнятості в країні.

Так в Аргентині був посилений контроль над ввозом у країну товарів із КНР і, меншою мірою, із Бразилії по 120- ти товарним позиціям. По певних товарних позиціях аргентинська митниця відслідковує вартість виробництва товару в країні його походження, а також ціну його реалізації на ринках інших країн (якщо буде встановлено, що ціна ввезеної й реалізованої в Аргентині продукції виявиться нижче реальної вартості виробництва даної продукції, то це стане причиною проведення розслідування). Уведені заходи торкнулися 50- ти найменувань текстильної продукції, 50- ти найменувань виробів з металів, в основному, запчастин до мотоциклів, а також 20- ти найменувань продукції так званої "білої лінії" (холодильники, кухонні плити й пральні машини). У рамках політики посилення контролю над імпортом товарів, аргентинський уряд прийняв резолюцію, яка встановлює, що, починаючи з 30 жовтня 2008 р. для здійснення імпортних операцій по 1200- м товарним позиціям (в тому числі, велосипеди, взуття й звуковідтворююче апаратура споживчі товари) необхідно одержувати автоматичні ліцензії в Субсекретаріаті з торговельної політики. Цей захід уведений відносно товарів, що надходять із будь-якої країни миру, включаючи країни МЕРКОСУР. Таким чином, автоматичному ліцензуванню стало піддано 50% вартісного обсягу імпорту споживчих товарів (в 2007 році - 11%).

Гарантування експортних кредитів і їх субсидування з метою збільшення фінансової підтримки експорту застосовували майже всі країни світу, зокрема: розвинуті країни: Швейцарія (збільшення фінансування програми експортних гарантій для швейцарських виробників); Японія (виділення Японському банку міжнародного співробітництва 3,3 млрд. дол. США для кредитування відстрочок платежів іноземних фірм і 1,1 млрд. дол. для пільгового кредитування експортних поставок японських компаній, надання державою послуги експортного страхування по великих кредитах, виділених приватними банками для підтримки зовнішньоекономічної експансії японського бізнесу); Латвія (Міністерство економіки Латвії разом з Європейським інвестиційним фондом планує створити фонд ризикового капіталу для підтримки малих і середніх підприємств - експортерів на загальну суму 143 млн. євро); Чехія (Чеський

експортний банк і **Суспільство** по гарантуванню й страхуванню експорту (ЕГАП) розробили нові схеми пільгового кредитування експортних контрактів і страхування їх від комерційних і політичних ризиків); Угорщина ("Угорський страховик експортних кредитів", **посилаючись** на кризу, ініціював зміну **постанови уряду**, що регламентує його діяльність, в частині збільшення для нього нормативу страхового покриття експортних **угод** угорських підприємств із **нинішніх** 95% до 100%. Одночасно пропонується **зм'якшити приписання**, згідно з яким експортна **угода вважається угорської лише** в тому випадку, якщо **частка** угорської праці й матеріалів у **даному товарі** не менше 50% (у **випадку** будівництва або послуг - не **менш** 25%);

країни, що розвиваються: Аргентина (надання аргентинським банкам додаткових 1 млрд. дол. (кошти Центрального банку) для фінансування експортних поставок і 80 млн. дол. для підтримки малих підприємств - експортерів рибної продукції); Бразилія (для підтримки рівня експортних кредитів ЦБ провів аукціон по розміщенню 1,65 млрд. дол. на ці цілі); Єгипет (на 50% збільшені державні субсидії промисловим підприємствам – експортерам);

країни з транзитивною економікою: Болгарія (трикратне збільшення лімітів Агентства по експортним кредитуванню); Індія (орієнтовані на експорт трудомісткі сектори виробництва (виробники текстильної продукції, шкіряних виробів, ювелірних виробів, морепродуктів), а також малі й середні підприємства до березня 2009 р. зможуть скористатися 2% субсидією процентної ставки по кредитах зі ставкою вище 7% у рік); Білорусь –(підготовлений перелік підприємств, які отримуватимуть 50%-е субсидування процентних ставок по банківських кредитах. Для підтримки виробництв, орієнтованих на експорт, використовуватимуться засоби Фонду національного розвитку республіки).

Використання інших фінансових методів підтримки експорту в країнах, економіки яких істотно залежать від експорту. Основною причиною збільшення такого фінансування є зниження цінової конкурентоспроможності вітчизняних товарів в умовах падіння цін на основні види ресурсів у країнах - конкурентах, а також дефіцит ліквідних засобів для здійснення фінансування.

Так, уряд Японії досяг домовленості із Всесвітнім Банком про створення т.зв. "Фонду зміцнення капіталу банків країн, що розвиваються", у який через Японський банк міжнародного співробітництва заплановано спрямувати 2 млрд. дол. США для поповнення нестачі капіталу в місцевих банках, головним чином у країнах Азії й Африки. Цей захід, разом з низькопроцентним фінансуванням діяльності в тих же країнах японських компаній, призваний поживити рух капіталу в приватному секторі й сприяти поживленню економічного життя в

країнах, що розвиваються, водночас, є заходом непрямой підтримки японського експорту в країни, що розвиваються.

Іншим видом допомоги експортерам є надання пільг і посилення субсидування податків. По такому шляхові пішли країни з транзитивною економікою: Індія (виділення 230 млн. дол. США для повного відшкодування акцизного збору/федерального ПДВ на експортну продукцію, а також відшкодування податку на комісію за послуги іноземних агентів індійських експортерів), Білорусь (антикризовим планом передбачене надання експортерам податкового кредиту в частині звільнення від сплати в першому півріччі НСП і ПДВ). У Китаї проводиться вибіркоче підвищення ставки повернення ПДВ (одяг, текстиль, іграшки, меблі, електропобутові прилади, окремі види машин та технічної продукції). У Киргизії заплановане вживання заходів по звільненню від сплати податків господарюючих суб'єктів, що здійснюють імпорт устаткування.

Збільшення застосування країнами антидемпінгових розслідувань з метою захисту національних виробників від демпінгу імпортерів. У першій половині 2008р. кількість антидемпінгових розслідувань ініційованих країнами членами СОТ зросла на 39% (порівняно з аналогічним періодом 2007 р.

Так, у серпні 2009 р. США ввели обмежувальні тарифи на імпорт китайських шин у розмірі 35% у 2009 р., 30% у 2010 р. та 25% у 2011 р. Аналогічні тарифи було введено і на імпорт китайських легкових автомобілів. Керівництво країни пов'язує цей крок з демпінговою політикою китайських виробників, що позбавляє американських громадян роботи, не зважаючи на проголошену відмову від політики протекціонізму.

У вересні 2009 р. США також оголосили про введення антидемпінгового мита на китайську трубну продукцію у розмірі 31%, мотивуючи це рішення субсидіюванням китайським урядом трубої промисловості. У свою чергу, Китай відповів проведенням антидемпінгового розслідування проти американської курятини. Індія ініційувала кілька антидемпінгових розслідувань з метою захисту внутрішніх виробників металургійної та хімічної продукції.

Україною було введено на 6 місяців надбавку у розмірі 13% до діючих ставок ввізного мита згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з метою поліпшення стану платіжного балансу України у зв'язку з світовою фінансовою кризою» (№ 923-VI від 6.03. 2009р.), яку потім постановою КМУ (від 18.03.2009 р.) було скасовано (окрім імпортних легкових автомобілів і холодильників), а після 7.00.2009 р. – скасовано остаточно за всіма групами товарів. Але рішення щодо введення 13% надбавки було прийнято після запровадження Україною основних заходів, що сприяли виведенню її платіжного

балансу з кризового стану (девальвація національної валюти, отримання фінансової допомоги від МВФ). Крім того, дві групи товарів некритичного імпорту, на які було залишено 13% надбавку не становлять значної частки у негативному сальдо платіжного балансу України. Тому цей захід слід вважати суто протекціоністським, спрямованим на підтримку національних виробників холодильників та автомобілів.

Отже, аналіз досвіду країн-учасниць СОТ з адаптації митних систем до умов фінансово-економічної кризи свідчить про можливість застосування Україною протекціоністських заходів тільки в межах вимог СОТ. Подальше використання Україною протекціоністських заходів щодо обмеження свободи ринків для торгівлі та інвестицій, всупереч застереженням СОТ, може призвести до застосування проти України економічних санкцій, зокрема, закриття ринків для українського експорту; зменшення припливу іноземних інвестицій, що негативно впливатиме на стан її економічної безпеки.

Висновки. Основними заходами щодо вдосконалення сфери митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України повинні бути: полегшення умов торгівлі для бізнесу (сприяння зниженню податкового навантаження; уникнення введення нових митних бар'єрів, надмірної затримки товарів на границі); здійснення модернізації митних служб та процесів управління в митній системі України (зокрема, процесів ревізії, контролю); удосконалення системи страхування ризиків, пов'язаних з зовнішньоторговельними операціями; забезпечення гарантування права на інтелектуальну власність, охорони здоров'я та безпеки; покращення інформаційного обміну з Всесвітньою митною організацією щодо координації прийнятих митно-тарифних заходів в країнах світу.

Список літератури: 1. Андрійчук В. Вектори розвитку : зовнішньоекономічна політика в контексті стратегії економічного і соціального розвитку України / В. Андрійчук // Політика і час. - 2004. - № 7-8. - С. 3-12. 2. Україна та ЄС: лібералізація співробітництва / В. Є. Новицький, В. Будкін, В. Сіденко, І. Бураковський. - // Політична думка. - 1995. - № 2-3. - С. 27-39. 3. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т./ За ред.. чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. Т3: Конкурентоспроможність Української економіки/За ред.. акад.. НАН України В.М. Гейця, акад.. НАН України В.П. Семіноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 556 с. 4. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: Навч.посібник: 2-ге вид., випр. і доп. / За заг. ред. А. І. Кредісова. - К.: ВІРА-Р, 2002. - 552 с. 5. Глобальное конкурентное пространство: монография / О.Г. Белорус, Ю.М. Пахомов, И.Ю. Гузенко, А.К. Скаленко, О.В. Гаврилюк; ГВУЗ "Киев. нац. экон. ун-т им. В.Гетьмана", Ин-т мировой экономики и междунар. отношений НАН Украины, Междунар. ассоц. "Украина - Рим. клуб ". Междунар. ин-т глобалистики. — К.: КНЕУ, 2008. — 720 с.

Подано до редакції 20.10.2010